

LIETUVOS ŠILUMOS TIEKĖJŲ ASOCIACIJA

Kodas 124361985, Vito Gerulaičio g. 1, LT-08200 Vilnius. Tel.(8-5) 2667025, Faks. (8-5) 2356044. El. paštas info@lsta.lt
Juridinių asmenų registras, VĮ „Registru centras“ Vilniaus filialas
Interneto svetainė www.lsta.lt Atsiskaitomoji sąskaita LT27 7044 0600 0125 7217, AB SEB bankas

UAB „Verslo žinios“
Apžvalgininkui Rytui Staseliui

2014-09-04 Nr. 138
I Nr.

Balpool UAB generalinei direktorei
Laurai Žalaitėi

DĖL 2014 M. RUGPJŪČIO 29 D. DIENRAŠTYJE „VERSLO ŽINIOS“ IŠSPAUSDINO STRAIPSNIO „ŠILUMININKAMS BIRŽA – PIKTOJI PAMOTĖ“

2014 m. rugpjūčio 29 d. dienraštis „Verslo žinios“ išspausdino Ryčio Staselio straipsnį „Šilumininkams birža – piktoji pamotė“. Kadangi pats straipsnio pavadinimas tiesiogiai orientuotas į šilumininkus, Lietuvos šilumos tiekėjų asociacija mato būtinybę pakomentuoti kai kurias gerb. R. Staselio ir jo pašnekovės Balpool UAB direktorės L. Žalaitės išsakytas mintis.

Pirmiausia dėmesį patraukia pavadinimas, iš kurio sektų kad su biokuro birža Lietuvoje kažkas negerai (negi vaikas kaltas kad neturi mamos o tik „piktąją pamotę). O kodėl birža „piktoji pamotė“? Pasvarstykite.

Šalyse su išvystyta rinkos ekonomika energijos išteklių biržos nėra jokia naujiena, jos yra viena iš sudedamųjų kai kurių energetikos sektorių dalių. Kai kurių, bet ne visų. Kokius kriterijus turi atitikti energetikos sektorius, kad jame birža įsikomponuotų kaip natūrali jos dalis, kad rinkos dalyviai patys, nieko neverčiami naudotųsi šiuo prekybos būdu? Atsakymui panagrinėkime elektros energetikos sektorių, kuriame birža yra harmoningai įsikomponavusi. Kuo jis skiriasi nuo biokuro sektoriaus? Visų pirma, elektros energetikos sektoriuje yra centralizuota infrastruktūra užtikrinanti produkto (elektros) transportavimą, produkto kokybę ir produkto tiekimo saugumą (būtinus rezervus). Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, visas aukščiau nurodytas funkcijas atlieka perdavimo sistemos operatorius (Litgrid AB). Kai transportavimo, kokybės ir saugumo užtikrinimo klausimai yra išspręsti nėra labai svarbu kokiais būdais ir kokia forma prekiaujama elektros energija. Laisvos rinkos aplinkoje, nesvarbu ar sandoriai sudaromi biržoje ar tiesioginių sutarčių pagrindu, telieka svarbi informacijos apsikeitimo tarp rinkos dalyvių ir sistemos operatoriaus problema, kuri sėkmingai sprendžiama per atitinkamas sutartis tarp rinkos dalyvių ir sistemos operatoriaus. Kai rinkoje veikia pakankamai daug žaidėjų ir užtikrinta vieninga infrastruktūra, atsiranda poreikis pirkėjui susirasti naudingiausią pardavėją ir atvirkščiai – pardavėjui kyla problema kaip patogiausia susirasti naudingiausią pirkėją. Štai tada prekybos būdas per centralizuotą prekybos aikštelę – biržą rinkos dalyviams tampa natūraliai patrauklus. Sudarius sandorį tokioje biržoje pardavėjas atsako už tai kad produktas būtų pagamintas, o pirkėjas už tai kad produktas būtų paimtas (suvartotas). Ir visą šį procesą koordinuoja sistemos operatoriai. Po sandorių sudarymo biržoje, sistemos operatorius pasirūpina, kad produktas būtų pristatytas, kad produktas atitiktų kokybės standartus ir kad, esant reikalui, sutrikus gamybos procesui pas vieną gamintoją, būtų aktyvuojamas rezervas pas kitą gamintoją ir taip pirkėjas gautų laiku ir norimos kokybės produktą. Todėl pagrindinis biržų sėkmingo funkcionavimo garantas yra tai, kad sektoriuose veikia vieninga produkto transportavimo sistema (dujotiekiai ar elektros laidai) vieninga produkto kokybės užtikrinimo sistema bei vieninga tiekimo saugumo užtikrinimo sistema.

Išvystytų rinkų šalyse šalia elektros ir gamtinių dujų biržų veikia papildomos ilgalaikių kontraktų rinkos, užtikrinančios rinkos dalyviams ilgalaikius (net iki 4 metų) sandorius. Skandinavijoje šią funkciją atlieka vertybinių popierių birža NASDAQ OMX. Veikianti

ilgalaikių kontraktų rinka užtikrina pardavėjams ilgalaikes finansines garantijas (garantuota produkto realizacija už garantuotą kainą), o pirkėjams norimą produktą už priimtina kainą ir šios kainos ilgalaikę garantiją. Tai leidžia ir pardavėjams ir pirkėjams plėtoti savo verslą pasinaudojant finansinių institucijų (pvz.: bankų) turimais ištekliais.

Štai taip kompleksiškai kartu su sistemos operatoriais ir papildomomis finansinėmis priemonėmis veikia natūraliai susiformavusios biržos.

Tokiu būdu kiekviename energetikos sektoriuje sėkmingos biržos veiklos sąlygos, kartu užtikrinančios ir sistemos darbo efektyvumą bei patikimumą yra:

- centralizuota logistika;
- centralizuota kokybės užtikrinimo sistema;
- centralizuotas rezervavimas;
- ilgalaikių kontraktų rinkos.

O ką mes turime Lietuvos biokuro sektoriuje?

Nėra centralizuotos logistikos sistemos, nėra centralizuotos kokybės užtikrinimo sistemos, nėra centralizuoto rezervavimo, neveikia ilgalaikių kontraktų rinka ir netgi biokuro birža neužtikrina centralizuoto atsiskaitymo (ką daro visos biržos).

Tai yra esminis skirtumas kokioje aplinkoje veikia biokuro birža ir kokioje aplinkoje veikia gamtinių dujų ar elektros biržos.

Lietuvoje (kaip ir kitose šalyse) kiekvienas tiekėjas (pardavėjas) pats gamina biokurą, pats jį veža ir pats atsako už biokuro kokybę.

Štai dėl ko biokuro pirkimas/pardavimas per tiesioginius kontraktus tarp konkretaus tiekėjo ir biokuro naudotojo, kuriuose suderinami visi logistikos, rezervavimo ir produkto kokybės, kainų ir nuobaudų už įsipareigojimų nevykdymą klausimai, yra visame pasaulyje pripažintas tradicinis prekybos biokuru būdas, o konkurenciją ir skaidrumą užtikrina pirkimo konkurso organizavimas. Ilgalaikiai kontraktai užtikrina ir verslo plėtrą, nes tik turint rankose dvišalį ilgalaikį kontraktą tiek pirkėjams tiek ir pardavėjams galima užsitikrinti bankų finansavimą plėtros projektams .

Biokuro birža Lietuvoje – tai analogo Europoje neturinti birža. Dar pernai veikė biokuro (daugiausia medienos granuliu) birža Olandijoje, bet ir ten dėl likvidumo stokos ji jau neveikia.

Dar pačios biokuro biržos kūrimo pradžioje šilumininkai labai konstruktyviai bendravo su šios biržos kūrėjais siekdami aiškaus tikslo, kad būtų sukurta tokia infrastruktūra, kurioje biokuro birža natūraliai įsikomponuotų. Deja, iki šiol jokios vieningos produkto transportavimo, kokybės užtikrinimo ir tiekimo saugumo sistemos nėra sukurta.

Štai dėl šių priežasčių Lietuvos biokuro biržą vadinti tikruoju biržos vardu iš tikrųjų yra per daug ambicinga. Lietuvos biokuro birža labiau primena virtualią skelbimų lentą.

Straipsnio autoriaus kalbinta biržos vadovė akcentuoja, kad biržoje sudaromi biokuro pirkimo/ pardavimo sandoriai mažesne kaina nei tiesioginiuose dvišaliuose kontraktuose. Labai abejotina, kad sandoriai biržoje, kurių apimtis tesudaro apie vieną procentą bendro biokuro poreikio, galėtų būti tas objektyvus indikatorius, apsprendžiantis tikrąją visos rinkos padėtį.

Pačioje biokuro biržoje, skirtingai nei kitose, nėra vieningos prekybos aikštelės: kiekvieno pirkėjo buvimo vietoje organizuojamas atskiras aukcionas. Tai yra dėl to, kad neišspręstas vieningo transportavimo klausimas. Todėl kiekvienoje atskiroje prekybos aikštelėje formuojasi skirtingos kainos, nes, priklausomai nuo to ar konkrečiame regione yra pakankamai gamintojų ar reikia kurą vežti iš kitų regionų, atsiranda skirtingi transportavimo kaštai. Biokuro biržoje neveikia vieninga atsiskaitymų sistema. Kaip ir iki biržos veikimo pradžios pirkėjas su pardavėju atsiskaito tiesiogiai.

Jau dabar aiškėja problemos su biokuro kokybės nustatymu. Pirkėjas atlieka laboratorinius tyrimus, dėl kurių rezultatų dažnai nėra patenkinti pardavėjai. Neretai atvežamas kuras, kuris net vizualiai neatitinka biržoje kotiruojamų produktų reikalavimų. Ši problema iškyla nes nėra vieningos kokybės užtikrinimo sistemos.

Birža jokiais būdais neužtikrina kuro tiekimo patikimumo (rezervavimo) klausimų. Nėra jokios garantijos kad kuras bus pristatytas laiku, ypač intensyvaus jo naudojimo laikotarpiu.

Biržoje sudaromi skirtingos trukmės sandoriai (savaitės, mėnesio, ketvirčio, pusmečio). Akivaizdu kad skirtingais pristatymo laikotarpiais kainos skiriasi.

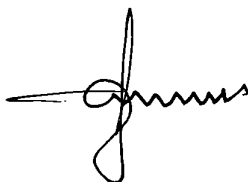
Tačiau net esant tokiai padėčiai ir tokiems skirtumams, bandoma lyginti biokuro kainas biržoje ir kainas pagal dvišalius (dažniausiai metinius) kontraktus. Tą pačią klaidą daro ir Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija skaičiuodama biokuro rinkos kainą. Priminsime, šios komisijos paskaičiuotos kainos pagrindu nustatomos biokuro įsigijimo kainos ribos, kurias viršijus įsigijimo sąnaudos neįtraukiamos į šilumos kainą. Komisija, skaičiuodama šią kainą nevertina regioninio faktoriaus, t.y. kaip toli yra biokuro gamintojo pajėgumai ir resursai (žaliava - malkinė mediena ar miško kirtimo atliekos) nuo biokuro naudotojo. Nevertina tai, kad dideliems biokuro naudotojams kuras tiekiamas iš daugelio regionų ir dėl to didėja transportavimo kaštai. Komisija taip pat neišskiria dvišalių kontraktų tipų pagal pristatymo laikotarpius. Akivaizdu kad dvišalio kontrakto, sudaryto tik šildymo sezonui ar tik vasaros sezonui kainos objektyviai skirsis nuo kainų metiniuose kontraktuose. Komisija neatskiria dvišalių kontraktų tipų su biokuro rezervavimo užtikrinimu ir be jo. Taigi komisija šiuo aspektu nustato „vidutinę ligoninės pacientų temperatūrą“ ir „nustato visiems ligoniams vienodą diagnozę bei paskiria vienodus gydymo būdus“.

Kelia kausimų ir pats faktas, kad tokio komisijos kainos nustatymo metodo pagrindu biokuro rinkos kainos paskaičiavimo rezultate skaičiuojant šilumos kainas nepripažįstama dalis biokuro įsigijimo sąnaudų. Ar taip nėra pažeidžiamos įmonių teisės. Kuro įsigijimo sąlygas energetikos įmonėms nustato specialus LR Vyriausybės nutarimu patvirtintas teisės aktas. Jei buvo pažeistos šiame teisės akte nurodytos sąlygos ar procedūros yra numatyti teisiniai mechanizmai kaip pripažinti kontraktus negaliojančiais. O jeigu pati tvarka kelia abejonių irgi yra visos teisinės priemonės inicijuoti tokių teisės aktų pakeitimus. Todėl ir kyla klausimas ar įmonėms, vykdančioms LR Vyriausybės nustatytus reikalavimus, komisija dar gali nustatyti papildomus apribojimus. Panašu, kad teisės aktų kūrėjai niekaip nesugeba subalansuoti teisėkūros proceso taip, kad būtų aišku kuri Valstybės institucija turi ar neturi kompetencijos priimti vienokius ar kitokius sprendimus.

Ar tai reiškia, kad biokuro birža iš esmės yra negyvybinga ir tik per teisinių įpareigojimų sistemą gali funkcionuoti. Visai ne. Birža gali sukurti pridėtinę vertę rinkos dalyviams jei ji iš esmės būtų tikra artimiausio pristatymo laikotarpio birža (kaip elektros ar dujų), kur rinkos dalyviai tam tikrus biokuro kiekius galėtų operatyviai nusipirkti/parduoti, t.y. užtikrinti operatyvų panaudojimo balansą jeigu dvišaliais kontraktais sutartas kiekis per mažas ar per didelis. Tai tikrai gali būti aktualu ir šilumininkams: besikeičiant oro sąlygoms ir dėl to keičiantis biokuro paklausai būtų galima pirkti ar parduoti likučius. Tai gali būti naudinga ir biokuro tiekėjams, turintiems didelės apimties kontraktus. Jie turėtų galimybę supirkti biokurą iš smulkių gamintojų, turinčių ribotus resursus. Tačiau yra vienas bet - lygiagrečiai turi veikti atitinkamai organizuota vieninga logistikos infrastruktūra, vieningos atsiskaitymų, tiekimo saugumo ir patikimumo bei kokybės užtikrinimo sistemos .

Kol tai nebus sukurta nereikia tikėtis, kad biokuro birža, kaip vienintelis prekybos būdas, sugebės užtikrinti darnią biokuro sektoriaus veiklą. Neturint vieningos transportavimo, kokybės užtikrinimo bei tiekimo saugumo infrastruktūros tai neįmanoma misija.

Prezidentas

Vytautas Stasiūnas